

Rasch, R. (ed.), *Driehonderd brieven over muziek van, aan en rond Constantijn Huygens, I, Inleiding en register, II, Brieven* (Hilversum: Verloren, 2007, 1269 blz., €95,-, ISBN 978 90 6550 967 3 (set)).

Sinds enkele jaren is de uitgegeven briefwisseling van Constantijn Huygens – de zogenaamde ‘editie-Worp’ – via de website van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis digitaal beschikbaar. De ruim zeventuizend brieven zijn geïndiceerd op correspondent, plaats van verzending en datum, en kunnen beperkt op woorden in de tekst worden doorzocht. Wie bijvoorbeeld ‘muziek’ in het zoekscherm typt, krijgt 59 treffers, voornamelijk in de voetnoten van Worp. Het thema muziek is daarmee natuurlijk bij lange na niet ontsloten, daarvoor moet de onderzoeker uiteindelijk zelf alle beschikbare brieven raadplegen. (Dit geldt *qualitate qua* voor alle andere denkbare onderwerpen die in de correspondentie worden aangeroerd.) Niet alleen die uit de editie van Worp: daarin ontbreken (nieuwgevonden) brieven, zijn veel brieven geparafraseerd of slechts gedeeltelijk afgedrukt. Het is geen nieuws dat de correspondentie van Huygens voor de kennis van het muzikleven in de Republiek een goudmijn is. De eerste systematische editie van zijn brieven, uit 1882, betrof zelfs de *Correspondance et oeuvres musicales de Constantin Huygens*. En nu is er de monumentale uitgave van Rudolf Rasch, waarin driehonderd Nederlandse, Engelse, Franse, Italiaanse en Latijnse brieven van en aan Huygens voorbeeldig zijn uitgegeven en van mooie vertalingen in hedendaags Nederlands zijn voorzien.

In deze teksten leren we de amateurmusicus Huygens in allerlei gedaanten kennen: als luitspeler, als componist, als theoreticus, als pleitbezorger van kerkmuziek. Uit de brieven komt het beeld naar voren van een man die zijn oog en oor vooral richtte op nieuwe ontwikkelingen in Frankrijk en Engeland, die in zijn muzikale voorkeuren zeer Europees georiënteerd was. In de Republiek werd de muziekcultuur gedomineerd door het eenstemmige wereldlijke en geestelijke lied en door bewerkingen van bekende melodieën of psalmen.

Voor Huygens was dat waarschijnlijk te provinciaals. Voor intellectuele en wetenschappelijke uitwisseling waren in de Republiek voldoende gesprekspartners, concludeert Rasch, maar voor muzikale interactie op eenzelfde hoogstaand niveau kon Huygens alleen terecht in een internationaal gezelschap.

Overigens hoefde hij daarvoor niet eens altijd zo erg ver weg. Zijn beste vriendin, Utricia Ogle, het door hem zeer bewonderde ‘nachtegaaltje’, woonde in Utrecht en later met haar man, de beroepsmilitair William Swann, in Breda. Aan Utricia, de vrouw met het mooiste stemgeluid van de wereld, droeg hij in 1647 zijn beroemde liederencyclus *Pathodia sacra et profana* op.

Huygens bracht ook graag tijd door met hun wederzijdse vrienden uit de Antwerpse juweliersfamilie Duarte – vader Gaspar, diens zoon Diego en de componerende en zingende zusjes Francisca en Leonora. Hij correspondeerde veelvuldig met gravin Béatrice de Cusance, die hij eveneens in Antwerpen

ontmoette. Zij onderhield in Brussel een muzikale salon, waar de gevluchte Engelse royalist Richard Flecknoe als componist en luitenist emplooi had gevonden (Flecknoe wordt overigens niet in de brieven genoemd).

Op die muziekavonden kwamen ook William en Margaret Cavendish bij Cusance over de vloer, eveneens Engelse royalisten die tijdens het bewind van Cromwell als balling op het continent verbleven. Cavendish, hertog van Newcastle, is vooral bekend geworden door zijn paardendressuur, waarmee hij de Europese hoge adel in het Rubenshuis in Antwerpen liet kennismaken. Maar hij was evenzeer actief geïnteresseerd in muziek en schreef teksten voor composities van Diego Duarte. Tenminste één van die teksten stuurde Duarte door aan Huygens, in wiens archief in de Koninklijke Bibliotheek ze tegenwoordig berust. Ongetwijfeld heeft hij de Engelse hertog zelf ontmoet. Opvallend genoeg komt ook William Cavendish niet in de muziekbrieven voor – noch als correspondent, noch als genoemde derde.

Een andere Engelse vluchteling met muzikale ambities was Nicholas Lanier, ‘Master of the King’s Musick’; hij verbleef dikwijls bij de Duartes in Antwerpen en maakte deel uit van hun informele muziekn netwerk. Hier zal hij ook zijn oude bekende Huygens hebben getroffen, die Lanier voor het eerst in 1622 in Londen had ontmoet. Ze correspondeerden vermoedelijk regelmatig; in 1638 wist Huygens via Lanier de hand te leggen op een set van zes antieke Engelse violen, in 1654 vroeg hij Lanier om diens mening over de *Pathodia*.

De connecties tussen Constantijn Huygens en deze Engelse vluchtelingen, verknoopt via de netwerken van wederzijdse kennissen als de Duartes en Béatrice de Cusance, illustreren heel fraai de rol van muziek als sociaal bindmiddel. Maar muziek betekende voor Huygens veel meer dan uitsluitend een aangename vrijetijdsbesteding temidden van vrienden. Hij gebruikte zijn kennis en vaardigheden, zijn contacten en composities juist ook om zich sociaal en professioneel te profileren.

De vraag is nu of dat evenzeer geldt voor al die andere terreinen waar Constantijn Huygens een actieve en creatieve rol speelde: beeldende kunst, literatuur, architectuur, wetenschap – om er maar eens een paar te noemen. Het is hoog tijd voor een boek over Huygens als een van de grote cultuurmakelaars in de Republiek van de Gouden Eeuw. Daarvoor is een integrale uitgave van alle bekende brieven wel een eerste vereiste.

Marika Koblusek, Universiteit Leiden

Waite, G.K., *Eradicating the Devil's Minions. Anabaptists and Witches in Reformation Europe, 1525-1600* (Toronto, Buffalo, Londen: University of Toronto Press, 2007, xvi + 319 blz., \$65,-, ISBN 978 0 8020 9155 0).

De Canadese historicus Gary K. Waite, die vele publicaties over de radicale Reformatie op zijn naam heeft staan, onderzoekt in deze studie de relatie tussen elementen uit de radicale Reformatie, in het bijzonder de verschillende varianten van wederdoperij, en heksenvervolgingen in de zestiende eeuw. Dit verband is weliswaar aantoonbaar, maar, zo stelt Waite, ligt bepaald niet eenvoudig. De relatie tussen de vervolging van wederdoperij en heksenvervolging onderzoekt hij aan de hand van de analyse van anti-doperse geschriften van zowel katholieke als protestantse zijde, en door een analyse van de vervolging van heksen en wederdopers in verschillende delen van Europa.

Met uitzondering van de Nederlandse variant van het calvinisme, schiep de anti-doperse polemiek het kader voor de latere vervolging van heksen. De anti-doperse geschriften verhoogden de angst voor geheime genootschappen en door de duivel geïnspireerde complotten. Tegenstanders van de heersende kerk, of dit nu de lutherse of de katholieke kerk was, werden gedemoniseerd, afgeschilderd als door de duivel bezeten, of in ieder geval door de duivel bestuurd. In deze zin was er geen verschil tussen hekserij en wederdoperij.

Het demonische karakter van de duivelaanbidding vonden tijdgenoten soms terug in het gedrag van enkele visionaire wederdopers en bij charismatische sekten, die door hun gedrag vervolging in de hand werkten. Ketterij en hekserij kwamen op deze wijze dicht bij elkaar te liggen. De afwijzing van de kinderdoop versterkte dit beeld, daar de ongedoopte ziel geen of minder bescherming genoot voor duivelse aanvechtingen dan de gedoopte.

Het grote verschil, zo constateert Waite, was natuurlijk dat de wederdopers werkelijk bestonden en dat de rituelen die ze in de verhoren beschreven ook werkelijk uitvoerden, terwijl de heksen en tovenaars onder dwang van martelingen zaken bekenden die zich onmogelijk hadden kunnen voordoen en vaak waren ontsproten aan de geesten van de vervolgers. Hier stond tegenover dat de rituelen, of liever de afkeer van de rituelen van de heersende kerk, van de wederdopers weliswaar bedreigend waren, maar dat ze in feitelijke zin niemand kwaad deden. Ze waren godsvruchtig en leidden, uitzonderingen daargelaten, over het algemeen een onopvallend en van de wereld teruggetrokken bestaan.

De vervolging van dopers in katholieke gebieden was over het algemeen feller dan in de lutherse omgeving. Wat betreft de vervolging in katholieke gebieden was de afkeer van de dopers van de sacramenten van groot belang, met name de kinderdoop en de eucharistie. De ontkenning van het lichaam van de goddelijke kracht van het brood en de wijn kon niet anders zijn dan het werk van de duivel. In deze zin waren ze niets anders dan een tegenhanger van de heksen, en minstens even gevaarlijk.

De uitkomst van Waite's onderzoek is dat er een soort complementaire relatie bestond tussen de vervolging van wederdopers/doopsgezinden aan de